

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного господарського
суду у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР
за червень 2025 року

1. Справи про банкрутство	5
1.1 Щодо визначення початку перебігу позовної давності до вимог про витребування боржником у межах провадження в справі про банкрутство майна, відчуженого у процедурах банкрутства	5
1.2. Право на касаційне оскарження ухвали апеляційного суду, яка постановлена за результатами розгляду заяви про перегляд за нововиявленими обставинами судового рішення, прийнятого за результатами розгляду скарги на дії / бездіяльність арбітражного керуючого	7
1.3. Порядок заміни кредитора у справі про банкрутство правонаступником.....	9
1.4. Зловживання процесуальними правами як підстава для залишення без розгляду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство	11
1.5. Можливість встановлення графіка платежів у мировій угоді поза межами річного строку, визначеного для розстрочення виконання судового рішення	14
2. Справи щодо захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язані з антимонопольним та конкурентним законодавством.....	17
2.1. Щодо строку звернення до АМКУ у справах про недобросовісну конкуренцію в разі триваючого порушення	17
2.2. Щодо доказування права попереднього користувача торговельною маркою та визначення юрисдикції у справі за вимогою про визнання недійсним свідоцтва України на торговельну марку, власником якої є фізична особа	18
2.2.1. Вимога про визнання недійсним свідоцтва на торговельну марку не підлягає розгляду за правилами господарського судочинства, якщо власником такого свідоцтва є фізична особа	19
3. Справи щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів	20
3.1. Щодо належного та ефективного способу захисту порушеного права особи, яка була виключена зі складу учасників ТОВ, якщо після її виключення змінився розмір статутного капіталу та склад учасників.....	20
3.2. Щодо визнання недійсним правочину з відчуження простих бездокументарних іменних акцій у зв'язку з поширенням презумпції спільності права власності подружжя на майно.....	22
3.3. Щодо визнання припиненими трудових відносин між директором товариства і товариством на підставі заяви про звільнення за власним бажанням (ст. 38 КЗпП України).....	25

3.4. Щодо належного відповідача у спорі про стягнення майнової шкоди, пов'язаної з вилученням майна, переданого до статутного капіталу ТОВ.....	28
4. Справи щодо земельних відносин та права власності.....	31
4.1. Щодо правовстановлювальних документів на використання водного об'єкта з метою ведення аквакультури.....	31
4.2. Щодо належності та ефективності заявленої прокурором вимоги про повернення нерухомого майна територіальній громаді як вимоги про застосування наслідків недійсності цього правочину (реституцію).....	33
5. Процесуальні питання.....	36
5.1. Не підлягають касаційному оскарженню судові рішення лише в частині розстрочення / відстрочення їх виконання.....	36

Перелік уживаних скорочень

АМКУ	— Антимонопольний комітет України
АТ	— акціонерне товариство
ВП ВС	— Велика Палата Верховного Суду
ВС	— Верховний Суд
ВК України	— Водний кодекс України
ГПК України	— Господарський процесуальний кодекс України
ЄДР	— Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань
ЗК України	— Земельний кодекс України
Закон України	— Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)»
КГС ВС	— Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КЗпП України	— Кодекс законів про працю України
КУзПБ	— Кодекс України з процедур банкрутства
Мін'юст	— Міністерство юстиції України
ОП КГС ВС	— об'єднана палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду
ПАТ	— публічне акціонерне товариство
ПП	— приватне підприємство
ПрАТ	— приватне акціонерне товариство
СП КГС ВС	— судова палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду
ТОВ	— товариство з обмеженою відповідальністю
ФОП	— фізична особа – підприємець
ЦК України	— Цивільний кодекс України

1. Справи про банкрутство

1.1 Щодо визначення початку перебігу позовної давності до вимог про витребування боржником у межах провадження в справі про банкрутство майна, відчуженого у процедурах банкрутства

Належним моментом початку перебігу позовної давності до вимог про витребування боржником в межах провадження у справі про банкрутство майна, відчуженого у процедурах банкрутства, є день укладення договору купівлі-продажу спірного майна між боржником та набувачем (переможцем аукціону) за результатами проведення аукціону з продажу майна боржника у процедурі банкрутства, а не день набрання чинності судового рішення про визнання недійсними результатів аукціону та договору з продажу спірного майна.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ВАТ в особі ліквідатора - арбітражного керуючого Ковальчука М. М. до скаржника, третьої особи ФОП про витребування майна у межах справи про банкрутство ВАТ.

Предметом спору у цій справі за вимогами Позивача є земельна ділянка та розташована на ній будівля (далі – спірне майно), які були реалізовані у 2011 році третій особі як переможниці за результатами проведення аукціону з продажу майна боржника у процедурі банкрутства з укладенням відповідних договорів. Водночас спірне майно витребується у відповідача як останнього його набувача, яке він придбав у третьої особи.

У даній справі боржника визнано банкрутом та розпочато ліквідаційну процедуру. Ліквідаторами призначалися різні арбітражні керуючі (Слободян В. М., Лещенко А. М., Ковальчук М. М.).

20.12.2023 ліквідатор Ковальчук М. М. подав позов до колишнього ліквідатора Лещенка А. М. (останній набувач) про повернення спірного майна, у зв'язку з визнанням недійсними результатів аукціону 2011 року та укладених договорів купівлі-продажу цього майна (спірне майно на аукціоні придбала ФОП, яка згодом продала його Відповідачеві (скаржнику)). Підставою позову визнано порушення процедури приватизації невеликих державних підприємств (малу приватизацію), у результаті чого спірне майно незаконно продане на аукціоні. Окрім того аукціон 2011 року проведено з процесуальними порушеннями (відсутність відповідних публікацій, прострочення термінів проведення аукціону).

Лещенко А. М., купивши спірне майно у 2012 році, пізніше став ліквідатором Боржника. Ліквідатори Слободян В. М. та Лещенко А. М. не вжили заходів для скасування незаконних угод, їх поведінка кваліфікована як бездіяльність та неналежне виконання покладених на ліквідатора обов'язків.

Лещенко А. М. подав заяву про застосування позовної давності та просив відмовити у задоволенні позову з підстав її спливу, тоді як Позивач просив визнати поважними причини пропуску позовної давності та поновити строк.

Місцевий господарський суд позов задовольнив та витребував на користь

Судові рішення мотивовані наявністю підстав для витребування спірного нерухомого майна у Відповідача як у добросовісного набувача на користь Боржника через недійсність за рішенням суду результатів аукціону, проведеного в 2011 році, та вчинених за результатами його проведення у 2012 році правочинів з продажу майна Боржника у процедурі ліквідації у справі про банкрутство Боржника, а також наявністю легітимної мети для витребування цього майна у Відповідача, якому воно було продано переможцем аукціону, що не призводить до понесення Відповідачем надмірного тягара.

Відхилення заяви про застосування позовної давності у спірних правовідносинах мотивовано виникненням права на позов про витребування майна у цій справі після набрання чинності судовими рішеннями, якими визнані недійсними результати аукціонів та правочини з продажу спірного майна у ліквідаційній процедурі у справі про банкрутство Боржника.

ОЦІНКА СУДУ

У цій справі постало питання щодо визначення початку перебігу позовної давності до вимог про витребування боржником у межах провадження у справі про банкрутство майна, відчуженого у процедурах банкрутства.

Відповідно до ст. 261 ЦК України для визначення моменту виникнення права на позов важливими є як об'єктивні (сам факт порушення права), так і суб'єктивні чинники (особа довідалася або повинна була довідатись про це порушення).

Суд касаційної інстанції зазначив, що для суб'єкта підприємницької діяльності як сторони правочину (договору) днем початку перебігу позовної давності слід вважати день вчинення правочину (укладання договору), оскільки він збігається із днем, коли особа довідалася або могла довідатись про порушення свого права.

СП КГС ВС підкреслила, що порушення права та підтвердження такого порушення судовим рішенням не є тотожними поняттями. Закон не пов'язує перебіг позовної давності з ухваленням судового рішення про порушення права особи. Тому перебіг позовної давності починається від дня, коли позивач довідався або міг довідатись про порушення його права, а не від дня, коли таке порушення було підтверджене судовим рішенням. Закон також не пов'язує перебіг позовної давності за віндикаційним позовом ані з укладенням певних правочинів щодо майна позивача, ані з фактичним переданням майна порушником, який незаконно заволодів майном позивача, у володіння інших осіб.

СП КГС ВС дійшла висновку, що виникнення права на позов у цій справі про витребування майна та початок перебігу строку позовної давності невірно обчислювати з дати набрання чинності судовими рішеннями щодо недійсності результатів аукціону та правочинів з продажу спірного майна у ліквідаційній процедурі у справі про банкрутство Боржника.

Належним моментом початку перебігу такого строку є 25.01.2012 – дата укладення Боржником в особі ліквідатора та 3-ю особою (переможцем аукціону) за результатами проведення аукціону договорів купівлі-продажу спірного майна.

СП КГС ВС не знайшла підстав для відступу від аналогічної правової позиції, викладеної КГС ВС у постанові від 20.01.2022 у справі № 5009/4987/12 (908/25/21).

Однак СП КГС ВС відступила від протилежної позиції КГС ВС, викладеної в постанові від 29.11.2022 у справі № 902/858/15 (902/310/21).

Переглядаючи дану справу, СП КГС ВС вказала, що на час звернення Позивача з позовом мав місце вплив позовної давності, про застосування якої заявив Відповідач.

Якщо позовні вимоги господарським судом визнано обґрунтованими, а стороною у справі заявлено про вплив позовної давності, то суд зобов'язаний застосувати до спірних правовідносин положення ст. 267 ЦК України та вирішити питання про наслідки такого впливу (або відмовити в позові у зв'язку зі впливом позовної давності, або за наявності поважних причин її пропущення - захистити порушене право).

СП КГС ВС вказала, що вирішуючи питання про поважність причин пропуску позовної давності при зверненні за захистом порушеного права, суди мають виходити з обставин, які підтверджують ці причини та вказують на існування об'єктивної перешкоди для позивача вчасно звернутись за захистом порушеного права.

У цій справі, виходячи із встановлених судами попередніх інстанцій обставин, СП КГС ВС виснувала про поважність причин пропуску Позивачем строку звернення до суду в спірних правовідносинах щодо витребування спірного майна.

За результатом розгляду касаційної скарги СП КГС ВС погодилася з висновком судів попередніх інстанцій про задоволення позовних вимог та витребування у Відповідача спірного майна на користь Боржника з підстав обґрунтованості позовних вимог, а також поважності причин пропуску Позивачем строку позовної давності, змінивши мотивувальну частину.

Детальніше з текстом постанови СП КГС ВС від 14.05.2025 року у справі № 15/68-10(902/1563/23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128169832>

1.2. Право на касаційне оскарження ухвали апеляційного суду, яка постановлена за результатами розгляду заяви про перегляд за нововиявленими обставинами судового рішення, прийнятого за результатами розгляду скарги на дії / бездіяльність арбітражного керуючого

У справах про банкрутство (неплатоспроможність) ухвала суду апеляційної інстанції про відмову в задоволенні заяви про перегляд постанови цього суду за нововиявленими обставинами підлягає касаційному оскарженню у відповідності до приписів п. 3 ч. 1 ст. 287 ГПК України та вимог ч. 1 ст. 2 КУзПБ. Право на таке оскарження не пов'язується із належністю постанови апеляційного суду, про перегляд якої за нововиявленими обставинами подано відповідну заяву, до переліку постанов у справах про банкрутство (неплатоспроможність), що підлягають чи не підлягають окремому касаційному оскарженню.

У даній справі боржника визнано банкрутом та призначено ліквідаційну процедуру. Під час аукціону з продажу майна банкрута переможцем став ФОП Корякін Д. В. (скаржник), який відмовився підписати акт про придбання майна на аукціоні. у зв'язку з цим ліквідатор визнав аукціону таким, що не відбувся, та склав відповідний акт.

ФОП Корякін Д. В. оскаржив дії ліквідатора, але місцевий господарський суд відмовив у задоволенні скарги, а апеляційна інстанція змінила мотивувальну частину ухвали, залишивши резолютивну – без змін.

ФОП Корякін Д. В. подав заяву про перегляд постанови апеляційного господарського суду за нововиявленими обставинами, якими вважає факт визнання постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 04.07.2024 у справі № 320/43018/23 протиправним та нечинним абз. 1 п. 95 Порядку організації та проведення аукціонів з продажу майна боржників у справах про банкрутство (неплатоспроможність), затвердженого постановою КМУ від 02.10.2019 № 865 «Питання функціонування електронної торгової системи з продажу майна боржників у справах про банкрутство (неплатоспроможність)», на якому базувалося рішення про аукціон, що не відбувся.

Суд апеляційної інстанції відмовив у задоволенні заяви ФОП Корякіна Д. В. про перегляд за нововиявленими обставинами постанови.

ФОП Корякін Д.В. звернувся з касаційною скаргою на ухвалу суду апеляційної інстанції про відмову в задоволенні заяви про перегляд постанови цього суду за нововиявленими обставинами.

ОЦІНКА СУДУ

Об'єктом касаційного перегляду у цій справі є ухвала суду апеляційної інстанції про відмову в задоволенні заяви про перегляд постанови цього суду за нововиявленими обставинами.

СП КГС ВС зазначила, що системний аналіз норм ч. 1 ст. 2, ч. 3 ст. 9 КУзПБ та п. 3 ч. 1 ст. 287 ГПК України дає підстави для висновку, що норми ч. 3 ст. 9 КУзПБ, як і інші положення цього Кодексу, не обмежують право учасників справи чи осіб, які не брали участі у справі, але суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки, на звернення із касаційною скаргою на ухвалу суду апеляційної інстанції про відмову в задоволенні заяви про перегляд за нововиявленими обставинами постанови цього суду, у тому числі тієї, яка не підлягає окремому касаційному оскарженню у справі про банкрутство.

Такого обмеження не було встановлено й у випадку оскарження ухвал апеляційного господарського суду про відмову в задоволенні заяви про перегляд за нововиявленими обставинами постанов, касаційне оскарження яких раніше не було передбачене нормами ч. 3 ст. 9 КУзПБ у редакції Закону № 2971-IX від 20.03.2023.

Тобто ухвали апеляційного господарського суду в межах основного провадження у справі про банкрутство оскаржуються в касаційному порядку з обмеженнями, встановленими лише ГПК України.

СП КГС ВС констатувала, що у справах про банкрутство (неплатоспроможність) ухвала суду апеляційної інстанції про відмову в задоволенні заяви про перегляд постанови цього суду за нововиявленими обставинами підлягає касаційному оскарженню у відповідності до приписів п. 3 ч. 1 ст. 287 ГПК України та вимог ч. 1 ст. 2 КУзПБ.

Водночас право на таке оскарження не пов'язується з належністю постанови апеляційного суду, про перегляд якої за нововиявленими обставинами подано відповідну заяву, до переліку постанов у справах про банкрутство (неплатоспроможність), що підлягають чи не підлягають окремому касаційному оскарженню. Зазначене правозастосування вбачається цілком обґрунтованим у світлі забезпечення особі права на судовий захист шляхом реалізації можливості одноразового перегляду ухвали суду апеляційної інстанції.

СП КГС ВС відступила від висновку, викладеного в ухвалі КГС ВС від 12.11.2024 у справі № 922/4571/14, про те, що не підлягає касаційному оскарженню ухвала апеляційного суду, постановлена за результатами розгляду заяви про перегляд за нововиявленими обставинами судового рішення, прийнятого за результатами розгляду скарги на дії/бездіяльність арбітражного керуючого.

По суті розгляду спору СП КГС ВС зауважила, що викладена в оскаржуваній ухвалі позиція апеляційного господарського суду цілком узгоджується з висновком про те, що обставини, на які посилається заявник як на нововиявлені, не мають сукупності ознак, одночасна наявність яких є необхідною умовою віднесення тієї чи іншої обставини до нововиявлених, тобто таких, які можуть бути підставою для перегляду прийнятого у справі судового рішення в порядку гл. 3 р. IV ГПК України.

За результатом розгляду касаційної скарги БП КГС ВС залишила без змін ухвалу суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови СП КГС ВС від 11.06.2025 у справі № 925/1240/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128067662>

1.3. Порядок заміни кредитора у справі про банкрутство правонаступником

Заміна кредитора у справі про банкрутство його правонаступником є неможливою до остаточного вирішення судом питання щодо визнання/відмови у визнанні кредиторських вимог первісного кредитора, оскільки вирішення питання правонаступництва прямо залежить від того, чи будуть визнані відповідні кредиторські вимоги та в якому розмірі

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ТОВ «Фінансова компанія «Вінстар» (далі – ТОВ) на ухвалу суду апеляційної інстанції про відмову в заміні у справі про банкрутство КП «Житлокомсервіс» кредитора АТ «Мегабанк» (далі – АТ) на ТОВ.

У провадженні Господарського суду Харківської області перебуває справа про банкрутство КП «Житлокомсервіс».

АТ направило заяву з грошовими вимогами до Боржника, яку судом було задоволено, зокрема визнано грошові вимоги в сумі основного боргу, які забезпечені заставою майна боржника, та витрати зі сплати судового збору.

Під час розгляду грошових вимог АТ в суді апеляційної інстанції ТОВ звернулося з заявою про заміну кредитора правонаступником у справі з АТ на ТОВ, в задоволенні якої суд відмовив; однак залучив ТОВ до участі у справі про банкрутство. Судове рішення мотивовано передчасністю заяви ТОВ про заміну кредитора правонаступником, оскільки питання кредиторських вимог АТ є предметом апеляційного розгляду, у межах якого ТОВ і було подано заяву.

Суд апеляційної інстанції також звернув увагу на відсутність у заяві сум кредиторських вимог, відсутність пояснень щодо відмінностей у сумах боргу перед первісним кредитором та його правонаступником, а також щодо заявлених вимог зі сплати судового збору.

ОЦІНКА СУДУ

Предметом касаційного перегляду є питання щодо незгоди скаржника із судовим рішенням суду апеляційної інстанції про відмову у задоволенні заяви ТОВ про заміну кредитора правонаступником у цій справі з АТ на ТОВ.

Процесуальне правонаступництво — це перехід процесуальних прав і обов'язків сторони у справі до іншої особи у зв'язку з вибуттям особи у спірному матеріальному правовідношенні. Законодавець передбачив можливість відступлення первісним кредитором новому кредитуру як повного обсягу прав та обов'язків, належних йому на момент відступлення (універсальне правонаступництво), так і можливість відступлення прав лише у певній частині, що обумовлюється сторонами в договорі відступлення права вимоги (сингулярне правонаступництво).

Процесуальне правонаступництво слідує за матеріальним. у кожному конкретному випадку, для вирішення питань можливості правонаступництва, господарському суду слід аналізувати відповідні фактичні обставини, передбачені нормами матеріального права.

КГС ВС вказав, що існує істотна відмінність між регулюванням правонаступництва у справі про банкрутство, передбаченого нормами КУзПБ, і процесуальним правонаступництвом у позовному провадженні, передбаченим ГПК України. Для заміни кредитора у справі про банкрутство, вимоги якого включено до реєстру кредиторських вимог, правонаступником, мають застосовуватися спеціальні норми законодавства про банкрутство (ст. 43 КУзПБ).

КГС ВС підкреслив, що розгляд у справі про банкрутство заяви про заміну кредитора правонаступником у порядку згаданої статті КУзПБ за правових підстав, передбачених ст. 512, 514 ЦК України, вимагає оцінки судом аргументів заявника щодо зазначених ним підстав для здійснення заміни кредитора правонаступником, дослідження та оцінки відповідних доказів, зокрема тих, на які посилається заявник у справі, обґрунтовуючи та підтверджуючи свої вимоги при зверненні із заявою.

Суд відповідної інстанції має враховувати, що вимоги кредитора повинні бути чинними на момент розгляду заяви кредитора судом, інакше їх визнання може

перешкодити визнанню та включенню до реєстру вимог кредиторів іншої особи, яка набула прав вимоги первісного (первісних кредиторів у випадку неодноразового відступлення прав вимоги) або обліку в реєстрі вимог, які припинили своє існування (є погашеними), внаслідок чого кількість голосів кредиторів може не відображати реального пасиву конкурсних вимог до боржника.

КГС ВС також зазначив, що положення ст. 512, 514 ЦК України, 43 КУзПБ, ст. 52 ГПК України не забороняють неодноразове здійснення правонаступництва, зокрема внаслідок неодноразової (послідовної) передачі прав кредитора іншій особі за правочином (відступлення права вимоги). у випадку неодноразової (послідовної) передачі прав кредитора іншій особі за правочином (відступлення права вимоги до боржника) створюється ланцюг послідовної передачі прав кредитора іншій особі, що вимагає від суду дослідження всього обсягу обставин та оцінки доказів щодо набуття права вимоги кожним новим кредитором.

Верховний Суд вказав на правильність висновків апеляційного господарського суду в оскаржуваній ухвалі про передчасність розгляду заяви ТОВ про заміну кредитора АТ його правонаступником, оскільки зазначені обставини є перешкодою для розгляду та вирішення по суті відповідного питання за клопотанням ТОВ.

Колегія суддів погодилась і з висновками суду апеляційної інстанції про те, що у заяві не зазначено суму кредиторських вимог, а також відсутні пояснення щодо відмінностей у сумах боргу перед первісним кредитором та його правонаступником та щодо заявлених АТ вимог зі сплати судового збору.

КГС ВС виснував, що до остаточного вирішення питання щодо визнання/відмови у визнанні кредиторських вимог АТ заміна зазначеного кредитора є неможливою, оскільки вирішення питання правонаступництва прямо залежить від того, чи будуть визнані відповідні кредиторські вимоги та в якому розмірі.

Окрім того залучення скаржника як учасника у справі, за наявності рішення про визнання кредиторських вимог первісного кредитора, не перешкоджатиме повторному зверненню до суду із заявою про правонаступництво у цій справі на будь-якій стадії провадження у справі з наданням відповідних доказів.

КГС ВС зазначив, що висновки апеляційного господарського суду про відмову ТОВ у задоволенні заяви про заміну кредитора правонаступником зроблені відповідно до норм законодавства та з урахуванням встановлених обставин справи, тому оскаржувана ухвала підлягає залишенню без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 19.06.2025 у справі № 922/831/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128308821>

1.4. Зловживання процесуальними правами як підстава для залишення без розгляду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство

Звернення кредитора із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи, пов'язаної з ним спільним кінцевим бенефіціарним

власником, без мети ефективного захисту порушених прав, що підтверджується сукупністю обставин справи (зокрема, погашенням боржником значно більших за розміром вимог інших кредиторів при збереженні заборгованості перед пов'язаним кредитором), є зловживанням процесуальними правами та підставою для залишення такої заяви без розгляду відповідно до ч. 3 ст. 43 ГПК України.

ПрАТ «Хмельницьке АТП 16854» (далі – ПрАТ) звернулось з касаційною скаргою на постанову апеляційного суду у справі за заявами скаржника, ФОП Крищука М.В., ФОП Яцишина О. В., фізичних осіб до ПАТ про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ «Проскурів».

Предметом судового розгляду у справі стали вимоги кредитора про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника.

За наслідком нового розгляду заяви ПрАТ ухвалою господарського суду, зокрема, відкрито провадження у справі про банкрутство ПАТ «Проскурів»; визнано грошові вимоги ПрАТ у розмірі 175 000,00 грн основного боргу (4 черга задоволення вимог кредиторів), 24 810,00 грн судового збору, сплаченого за подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, та 58 500,00 грн авансування винагороди арбітражному керуючому (1 черга задоволення вимог кредиторів); введено мораторій на задоволення вимог кредиторів боржника та процедуру розпорядження майном боржника; призначено розпорядником майна боржника арбітражного керуючого Глеваського В. В.; залишено без розгляду заяву ФОП Крищука М.В та заяви ФОП Яцишина, фізичних осіб про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ «Проскурів».

Щодо доводів про спірність вимог ПрАТ, оскільки кінцевим бенефіціарним власником вказаного товариства та боржника ПАТ «Проскурів» є одна й та сама особа ОСОБА_6, суд дійшов висновку, що станом на момент укладення договору відступлення права вимоги (цесії) грошових зобов'язань та станом на 30.06.2022 ОСОБА_6 не здійснював вирішального впливу на діяльність ПАТ «Проскурів», а отже не був його кінцевим бенефіціарним власником. Тому відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ «Проскурів» за заявою ПрАТ не суперечить приписам ч. 1 ст. 4 КУзПБ.

Апеляційний господарський суд ухвалив постанову, якою відмовив у задоволенні клопотання ПАТ «Проскурів» про закриття апеляційного провадження; скасував ухвалу господарського суду про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ «Проскурів»; відмовив у задоволенні заяви ПрАТ про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ «Проскурів»; справу направив до господарського суду на стадію підготовчого засідання для розгляду наступної поданої заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ «Проскурів» у порядку черговості. Суд також зазначив, що

Суд апеляційної інстанції наголосив про наявність спору про право з огляду на те, що договір позики, який став підставою для відкриття банкрутства, укладено із заінтересованою особою. до того ж суд звернув увагу на незрозумілу поведінку

боржника, оскільки він погасив борг перед фізичними особами, натомість не погасив борг перед ПрАТ, що також вказувало на наявність спору про право, який підлягає вирішенню у порядку позовного провадження.

ОЦІНКА СУДУ

У разі відсутності належного виконання господарського грошового зобов'язання, у кредитора є можливість, окрім звернення до суду з позовом до боржника, скористатися можливістю застосування щодо такого боржника процедур передбачених КУзПБ для задоволення своїх кредиторських вимог.

Конструкція ч. 6 ст. 39 КУзПБ сформульована так, що підставою для відмови у відкритті справи про банкрутство є те, що саме заявлені вимоги кредитора свідчать про наявність спору про право, який підлягає вирішенню у порядку позовного провадження.

КГС ВС вказав, що судами обох інстанцій встановлено наявність невиконаних грошових зобов'язань у ПАТ «Проскурів» перед ПрАТ «Хмельницьке АТП 16854», що підтверджено наявними у матеріалах справи доказами, відсутність розбіжностей (суперечностей) між сторонами цих правовідносин з приводу їх прав та обов'язків з неможливістю їх здійснення без усунення перешкод в судовому порядку, а тому помилковими є висновки суду апеляційної інстанції про необхідність відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство ПАТ «Проскурів» на тій підставі, що заявлені вимоги кредитора свідчать про наявність спору про право, який підлягає вирішенню у порядку позовного провадження.

Разом з тим, КГС ВС дійшов висновку, що заява ПрАТ про відкриття провадження у справі про банкрутство підлягає залишенню без розгляду з огляду на таке.

Судами встановлено, що керівниками трьох юридичних осіб (первісного кредитора, нового кредитора та боржника) були близькі родичі (батько та син): ДП ПАТ «Проскурів» – ОСОБА_8; ПрАТ – ОСОБА_6 ; ПАТ «Проскурів» – ОСОБА_6 .

Заява про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ «Проскурів» від ПрАТ підписана головою правління ОСОБА_6. до заяви кредитор додав витяги з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України, дослідивши які, суд апеляційної інстанції встановив, що кінцевим бенефіціарним власником кредитора і боржника є ОСОБА_6.

Колегія суддів наголосила, що положення КУзПБ не містять обмеження права кредитора на звернення до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство у зв'язку з його корпоративними (бенефіціарними) зв'язками з боржником.

Однак, встановлені у справі обставини та сукупність процесуальних дій учасників судового провадження показали, що ПрАТ, звертаючись до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ «Проскурів», не керувалося метою ефективного захисту власних порушених прав і законних інтересів.

КГС ВС зауважив, що учасники цивільного обороту доволі часто намагаються використовувати правомірний цивільно-правовий інструментарій з неправомірною

метою, не для забезпечення визначеності у приватних відносинах, захисту прав та інтересів. Проте суд не є місцем «безцеремонної процесуальної гри».

КГС ВС зазначив, що суд апеляційної інстанції, встановивши такі обставини, помилково їх витлумачив як свідчення наявності спору про право, коли фактично дії ініціюючого кредитора щодо подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство свідчили про зловживання правом. Суди у цій справі мали *ex officio* правильно кваліфікувати вимоги ПрАТ та визнати подання такої заяви зловживанням правом, застосувавши відповідні наслідки – залишення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ «Проскурів» без розгляду відповідно до ч. 3 ст. 43 ГПК України.

При цьому суд касаційної інстанції також не погодився з тим, що пов'язаність ініціюючого кредитора та боржника спільним кінцевим бенефіціарним власником є підставою для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство, оскільки сам по собі факт пов'язаності ініціюючого кредитора та боржника не спростовує невиконаного грошового зобов'язання та необхідності її врегулювання в установленому законом порядку. у разі відсутності належного виконання господарського грошового зобов'язання, у кредитора є можливість, окрім звернення до суду з позовом до боржника, скористатися можливістю застосування щодо такого боржника процедур, передбачених КУЗПБ для задоволення своїх кредиторських вимог у тому випадку, коли відсутній спір про право, який підлягає вирішенню у порядку позовного провадження.

З огляду на викладене КГС ВС судові рішення судів попередніх інстанцій скасував з ухваленням нового рішення про залишення заяви ПрАТ про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ «Проскурів» без розгляду на підставі ч. 3 ст. 43 ГПК України.

КГС ВС зауважив, що залишення заяви ПрАТ без розгляду не позбавляє права такого кредитора на задоволення грошових вимог до боржника, зокрема, у позовному провадженні, чи шляхом звернення з кредиторськими вимогами у загальному порядку у відкритій справі про банкрутство, чи у позасудовому порядку шляхом добровільного виконання боржником грошового зобов'язання.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 12.06.2025 року у справі № 924/232/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128132898>

1.5. Можливість встановлення графіка платежів у мировій угоді поза межами річного строку, визначеного для розстрочення виконання судового рішення

Мирова угода та розстрочення виконання судового рішення є різними правовими інститутами, що регулюються відповідно статтями 192 та 331 ГПК України. Встановлення у мировій угоді графіку платежів, у тому числі на строк, що перевищує один рік, не заборонено ГПК України, а є виявленням взаємоузгодженої волі сторін. Законодавчі обмеження щодо строку розстрочення виконання судового рішення (не

більше одного року), встановлені ч. 5 ст. 331 ГПК України, не поширюються на умови мирової угоди.

Прокурор звернувся з касаційною скаргою на ухвалу суду апеляційної інстанції у справі за своїм позовом в інтересах виконавчого комітету сільської ради до ТОВ про стягнення заборгованості (3 % річних, інфляційних втрат) за договором про пайову участь (внесок) замовника у створенні і розвитку інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури населеного пункту.

Місцевий господарський суд позов задовольнив.

Суд апеляційної інстанції за клопотаннями позивача і відповідача затвердив мирову угоду, визнав нечинним рішення суду першої інстанції, провадження у справі зактив.

ОЦІНКА СУДУ

На розгляд ОП КГС ВС винесено питання співвідношення інститутів розстрочення (відстрочення) виконання судового рішення (ст. 331 ГПК України) та мирової угоди (ст. 192 ГПК України) в розрізі можливості мировою угодою встановити строк виконання зобов'язання більший, аніж річний строк розстрочення (відстрочення) виконання судового рішення, встановлений ч. 5 ст. 331 ГПК України.

Мирова угода у позовному провадженні – це письмова домовленість між сторонами спору про його вирішення, яка укладається в добровільному порядку з метою припинити спір, на погоджених сторонами умовах.

Переглядаючи справу у касаційному порядку ОП КГС ВС виходила з того, що на відміну від звичайного договору, мирова угода у позовному провадженні укладається в процесі розгляду справи у господарському суді у формі та на умовах, передбачених процесуальним законодавством; підлягає затвердженню господарським судом; припиняє процесуально-правові відносини сторін; якщо мирова угода не виконується добровільно, вона виконується в порядку, встановленому для виконання судового рішення.

Загальний наслідок укладення мирової угоди полягає в тому, що сторони приймають умови, які для них є прийнятними, замість того, щоб покладати вирішення спору на суд.

Надавши учасникам справи право на врегулювання спору між собою на засадах диспозитивності, законодавець в той же час визначив межі реалізації такого права, дотримання яких є обов'язковим і для учасників правовідносин, і для суду. Повноваження суду щодо ухвалення судового рішення у зв'язку з укладенням сторонами мирової угоди також є обмеженими та передбачають можливість відмови у затвердженні мирової угоди та продовження судового розгляду. Затверджуючи мирову угоду, суд не має давати визначення обставинам непереборної сили та наводити перелік доказової бази у випадку їх ймовірного настання. При цьому, звільнення від відповідальності особи, яка порушила зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили, відповідає положенням ст. 617 ЦК України, отже така умова мирової угоди не суперечить закону.

ОП КГС ВС дійшла висновку про необхідність відступити від правового висновку, викладеного у постанові Верховного Суду від 05.02.2025 у справі № 917/1291/23, про те, що мирова угода, яка передбачає умови щодо поетапного погашення заборгованості, не може підміняти собою судові рішення (ухвалу) про розстрочення виконання рішення суду, виходячи з такого.

Положення ст. 331 ГПК України (відстрочка, розстрочка виконання рішення, зміна способу та порядку його виконання) застосовується до судового рішення, яким вже вирішено спір між сторонами та яке набрало законної сили й підлягає обов'язковому виконанню. на користь такого свідчить також розміщення законодавцем цієї норми саме в розділі V ГПК України, присвяченому процесуальним питанням, пов'язаним з виконанням судових рішень у господарських справах. При цьому, розстрочення виконання рішення ініціюється стороною одноосібно, зазвичай боржником. Фактично у цьому випадку мова йде про наявність субординаційних відносин між боржником та судом, який, на стадії виконання судового рішення, має право дозволити відповідне розстрочення або відстрочення;

Аналіз положень ч. 1 ст. 192 ГПК України свідчить, що мирова угода – це результат дискреційних повноважень сторін спору координаційного (договірного) характеру з метою припинити спір, виражений в укладеному ними та поданому на затвердження суду правочині – мировій угоді, яка набирає чинності з моменту її затвердження судом.

ОП КГС ВС зазначила, що взаємними поступками є добровільна відмова кожної із сторін від чого-небудь (певних вигод, умов, намірів тощо) або послаблення своїх вимог на користь врегулювання конфлікту. Узгодження взаємних поступок є виключним правом сторін, яким вони користуються на власний розсуд, виходячи із власної оцінки комерційної доцільності, господарських, цивільних чи ділових взаємовідносин із контрагентом, майнових або немайнових інтересів тощо. Сутність поступок може носити кількісний (прощення боргу у певній частині тощо) або якісний характер (розстрочення боргу на певний строк). Втручання суду в оцінку взаємних поступок обмежене підставами для відмови у затвердженні мирової угоди, визначеними ч. 5 ст. 192 ГПК України.

ОП КГС ВС висувала, що можливість встановлення графіку платежів, у тому числі поза межами річного строку, не заборонено ГПК України як умови для затвердження мирової угоди та є виявленням взаємоузгодженої волі сторін на підставі взаємних поступок, виходячи з їх власних інтересів. а тому помилковим є ототожнення узгодження сторонами мирової угоди умови про розстрочення платежів (ст. 192 ГПК України) та розстрочення виконання судового рішення, яке набрало законної сили (ст. 331 ГПК України).

Отже, погодження сторонами справи у мировій угоді поетапного погашення всього обсягу заявленої позивачем заборгованості з використанням фактичного розстрочення погашення боргу на строк, що перевищує один рік, не є порушенням ст. 192 ГПК України.

ОП КГС ВС погодилась з висновками апеляційної інстанції, що такий підхід забезпечить стабільне надходження коштів до бюджету та відповідає інтересам держави, а поетапна сплата заборгованості спрямована на забезпечення виконання зобов'язань без ризику припинення діяльності відповідача, що має важливе значення для збереження надходжень від його діяльності та подальшого забезпечення інтересів держави.

За результатами розгляду касаційної скарги ОП КГС ВС залишила без змін ухвалу суду апеляційної інстанції про затвердження мирової угоди та закриття провадження у справі.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 06.06.2025 року у справі № 917/141/24 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128205469>

2. Справи щодо захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язані з антимонопольним та конкурентним законодавством

2.1. Щодо строку звернення до АМКУ у справах про недобросовісну конкуренцію в разі триваючого порушення

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ТОВ у справі за позовом скаржника до АМКУ про визнання недійсним рішення АМКУ щодо порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції та накладення штрафу (далі – рішення АМКУ). Позовні вимоги мотивовані тим, що заява про порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції подана заявниками до АМКУ через дев'ять місяців з моменту, коли заявники дізналися або повинні були дізнатися про гіпотетичне порушення своїх прав, у той час як ст. 28 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» встановлює строк у шість місяців для звернення із заявою до АМКУ. Закінчення такого строку на звернення із заявою є підставою для відмови у її прийнятті, якщо орган АМКУ не визнав поважними причини пропуску строку на звернення до АМКУ.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний господарський суд, залишив позов без задоволення.

КГС ВС згадані рішення судів попередніх інстанцій залишив без змін, зазначивши таке.

Відповідно до ст. 28 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» особи, права яких порушені діями, визначеними цим Законом як недобросовісна конкуренція, можуть протягом шести місяців з дня, коли вони дізнались або повинні були дізнатися про порушення своїх прав, звернутися до АМКУ, його територіальних відділень із заявою про захист своїх прав.

Закінчення строку звернення із заявою є підставою для відмови у прийнятті заяви, якщо орган АМКУ не визнав поважними причини пропуску строку звернення із заявою.

Як унормовано ст. 28-1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» суб'єкт господарювання не може бути притягнутий до відповідальності за вчинення дій, визначених цим Законом як недобросовісна конкуренція, якщо закінчився строк давності притягнення до відповідальності. Строк давності притягнення до відповідальності за недобросовісну конкуренцію становить три роки з дня вчинення порушення, а в разі триваючого порушення – з дня закінчення вчинення порушення. Перебіг строку давності зупиняється на час розгляду органами АМКУ справи про недобросовісну конкуренцію.

КГС ВС зазначив, що, як встановлено судами попередніх інстанцій з посиланням, зокрема, на рішення АМКУ, дії ТОВ, які полягали у поширенні невизначеному колу осіб інформації, що вводить в оману, щодо походження коньяків України під позначенням «ADJARl», відбувалися неодноразово, тривали певний час. Отже, такі дії мали триваючий, а не разовий характер.

Так, триваючим порушенням є порушення, яке почалося з протиправної дії чи бездіяльності, здійснюється потім безперервно. Початковим моментом цього діяння може бути активна дія або бездіяльність, коли особа не виконує конкретного обов'язку або виконує його неповністю чи неналежним чином. Таке порушення припиняється припиненням протиправних дій або виконанням регламентованих обов'язків добровільно або у примусовому порядку, притягненням винної особи до відповідальності.

Тому оскарження таких дій (бездіяльності) спрямоване на захист інтересу в юридичній визначеності на майбутнє. Такий інтерес порушується, допоки існують триваючі незаконні дії (бездіяльність).

За результатами розгляду касаційну скаргу ТОВ залишено без задоволення, а судові рішення попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом ухвали КГС ВС від 12.06.2025 у справі № 910/3667/24 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/128132887>.

2.2. Щодо доказування права попереднього користувача торговельною маркою та визначення юрисдикції у справі за вимогою про визнання недійсним свідоцтва України на торговельну марку, власником якої є фізична особа

У разі недоведення стороною у справі обставин, що свідчать про добросовісне використання нею торговельної марки або здійснення значної та серйозної підготовки до такого використання до дати подання іншою стороною заявки на цю марку, суду не має підстав для висновку про наявність в особи права попереднього користування на торговельну марку.

2.2.1. Вимога про визнання недійсним свідоцтва на торговельну марку не підлягає розгляду за правилами господарського судочинства, якщо власником такого свідоцтва є фізична особа

Вимога про визнання недійсним свідоцтва на торговельну марку, власником якої є фізична особа, не підлягає розгляду за правилами господарського судочинства. Належним відповідачем щодо такої вимоги має бути саме власник свідоцтва як фізична особа, а не фізична особа – підприємець. Такі спори підлягають вирішенню в загальних судах.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ФОП-2 у справі за позовом ФОП-1 до ФОП-2 та УКНОВІ з позовом про визнання права попереднього користувача на знак для товарів і послуг (торговельну марку), який охороняється свідоцтвом України, до дати подання заявки, а також визнання недійсним цього свідоцтва.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Суть спірних правовідносин у цій справі полягає у вирішенні питання щодо наявності (відсутності) права попереднього користувача за позивачем на торговельну марку за свідоцтвом України № Інформація-1 і, як наслідок, визнання недійсним спірного свідоцтва.

Як з'ясовано у справі, власником торговельної марки за спірним свідоцтвом на час вирішення спору є фізична особа, що використовує торговельну марку в підприємницькій діяльності як фізична особа – підприємець (ФОП-2).

Місцевий господарський суд ухвалив рішення, залишене без змін судом апеляційної інстанції, яким у задоволенні позову відмовив.

ОЦІНКА СУДУ

Частина 1 ст. 500 ЦК України визначає умови виникнення в особи права попереднього користувача на торговельну марку.

Для оцінки обсягу права попереднього користувача необхідно брати до уваги не тільки фактичне використання торговельної марки, а й зроблені до цього приготування.

Доводячи належність права попереднього користування, позивач повинен використовувати докази, які свідчать про добросовісне використання знака або серйозну підготовку до такого використання.

Якщо стороною у справі не доведено обставин, що свідчать про добросовісне використання нею торговельної марки або здійснення значної та серйозної підготовки до такого використання до дати подання іншою стороною заявки на цю марку, суд не має підстав для висновку про наявність в особи права попереднього користування на торговельну марку.

Суди попередніх інстанцій, дослідивши надані позивачем та наявні в справі матеріали, встановили, що позивачем не доведено належними та допустимими доказами здійснення значної та серйозної підготовки для використання саме знака ФОП-2.

КГС ВС з такими висновками попередніх судових інстанцій погодився залишив без змін судові рішення в частині відмови в задоволенні позовних вимог про визнання права попереднього користувача на торговельну марку.

Водночас КГС ВС скасував судові рішення в частині вимог щодо визнання недійсним свідоцтва на торговельну марку та закриття провадження у справі в цій частині на підставі п. 1 ч. 1 ст. 235 ГПК України, зазначивши, що суди попередніх інстанцій залишили поза увагою те, що ця вимога позивача не підлягає розгляду за правилами господарського судочинства, оскільки власником свідоцтва, яке визнається недійсним (за встановленими попередніми судовими інстанціями обставинами), є не відповідач у справі, а фізична особа.

Така вимога стосується позбавлення фізичної особи права власності на торговельну марку шляхом визнання недійсним свідоцтва, і тому належним відповідачем має бути саме власник свідоцтва – фізична особа, а не фізична особа – підприємець.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 17.06.2025 у справі № 910/4461/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128275685>.

3. Справи щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів

3.1. Щодо належного та ефективного способу захисту порушеного права особи, яка була виключена зі складу учасників ТОВ, якщо після її виключення змінився розмір статутного капіталу та склад учасників

Належним та ефективним способом захисту порушеного права особи, яка була неправомірно виключена зі складу учасників, якщо після її виключення змінився розмір статутного капіталу та склад учасників, є визначення розміру статутного капіталу та часток учасників з урахуванням названих змін. Рішення суду про визначення розміру статутного капіталу та часток учасників не має ретроспективної дії. Суд, ухвалюючи таке рішення, має врахувати всі ті зміни, які відбулися у товаристві з дати події, внаслідок якої, з погляду позивача, були порушені його права (ухвалення рішення про виключення учасника, внесення змін до статуту тощо).

КГС ВС розглянув касаційну скаргу колишнього учасника ТОВ у справі за позовом скаржника до ТОВ та учасників товариства про визнання недійсним рішення в частині визначення розміру статутного капіталу та часток учасників. Позов обґрунтовано тим, що рішення загальних зборів ТОВ, яким позивача виключено зі складу учасників товариства як учасника, який систематично неналежним чином виконував обов'язки учасника та перешкоджав своїми діями досягненню цілей товариства, прийнято з порушенням чинного законодавства та вимог статуту товариства, оскільки під час скликання загальних зборів було порушено встановлений статутом порядок повідомлення про скликання.

Рішенням господарського суду позов задоволено. Постановою апеляційного господарського суду рішення скасовано, у позові відмовлено. Суд апеляційної

інстанції виходив з того, що заявлені позивачкою вимоги про визнання недійсним рішення загальних зборів учасників ТОВ у частині виключення її зі складу учасників не підлягають задоволенню, оскільки вона обрала неефективний та неналежний спосіб захисту порушених прав у спірних правовідносинах.

ОЦІНКА СУД

Перед КГС ВС постало питання, чи правильний спосіб захисту свого порушеного права обрала позивачка (визначення розміру статутного капіталу та часток учасників) та чи правильно сформулювала свої позовні вимоги з урахуванням змін у розмірі статутного капіталу та складу учасників, які відбулися після її виключення, тобто з урахуванням прав та інтересів інших учасників товариства.

Як з'ясували суди попередніх інстанцій, позивачка, звертаючись до суду з позовом, визначила предметом спору визнання недійсним рішення загальних зборів учасників ТОВ і визначення розміру статутного капіталу та часток учасників у статутному капіталі товариства.

Матеріалами справи встановлено, що після прийняття спірного рішення про виключення позивачки зі складу учасників розмір статутного капіталу ТОВ та склад його учасників неодноразово змінювався. Тому КГС ВС погодився з висновками судів попередніх судових інстанцій про те, що визнання недійсним рішення про виключення позивачки зі складу учасників не може вважатися ефективним способом захисту порушеного права в частині вимог про відновлення її у складі учасників товариства.

КГС ВС зазначив, що відновити свою участь у ТОВ позивачка зможе лише за наявності рішення суду на її користь про визначення розміру статутного капіталу та часток учасників і така вимога позивачкою була заявлена.

Хоча сама по собі вимога про визнання недійсним рішення не призведе до відновлення позивачки у складі учасників, проте у сукупності із позовом про визначення розміру статутного капіталу та часток учасників така вимога може вважатися цілком необхідною з метою усунення правової невизначеності шляхом надання окремої оцінки діям товариства в частині прийняття незаконного рішення.

Колегія суддів погодилася з висновками місцевого господарського суду про те, що визнання недійсним рішення і прийняття окремого рішення суду в цій частині означає його недійсність з моменту прийняття, що становить охоронюваний законом інтерес позивачки як самостійний об'єкт захисту в аспекті інших дій товариства, вчинених вже після виключення позивачки зі складу учасників і може мати певне правове значення для неї. Місцевий господарський суд правомірно визнав, що позов у цій частині можна вважати неефективним для відновлення прав учасника з метою введення позивачки до складу учасників, проте встановлена судовим рішенням недійсність рішення зборів з моменту його прийняття може забезпечувати та захищати інтереси позивачки в інших аспектах її корпоративних прав.

Отже, місцевий суд розглядав позовну вимогу про визнання недійсним рішення в частині виключення позивачки зі складу учасників не як спосіб її поновлення, а як

вимогу, спрямовану на захист прав позивачки в інших аспектах її корпоративних правовідносин із товариством.

Як встановлено судами попередніх інстанцій, після виключення позивачки з учасників ТОВ розмір статутного капіталу та склад учасників неодноразово змінювався, зокрема після подання цього позову та відкриття провадження у справі.

Формуючи свої позовні вимоги, позивачка врахувала, що до складу учасників ТОВ було включено третіх осіб, а отже, визначення статутного капіталу в розмірі, який існував до її неправомірного виключення зі складу учасників товариства, мало б наслідком надмірне втручання у право власності на частки в статутному капіталі інших осіб.

Відмовляючи у задоволенні позову в частині позовних вимог про визначення розміру статутного капіталу та часток учасників ТОВ, суд апеляційної інстанції зазначив, що такі вимоги є належним та ефективним способом захисту порушених прав. Водночас позивачка у заявленому позові просила суд визначити розмір статутного капіталу та часток учасників товариства у відсотковому виразі у розмірах, яких не існувало на час прийняття оскаржуваного рішення загальних зборів, а тому такі вимоги не мають на меті відновити становище, що існувало до порушення її прав. Тож у задоволенні позову у цій частині, апеляційного господарського суду, слід відмовити.

КГС ВС звернув увагу на те, що рішення суду про визначення розміру статутного капіталу та часток учасників не має ретроспективної дії. Суд, ухвалюючи таке рішення, має врахувати всі ті зміни, які відбулися у товаристві з дати події, внаслідок якої, з погляду позивачки, були порушені її права (ухвалення рішення про виключення учасника, внесення змін до статуту тощо).

Скасовуючи законне рішення суду першої інстанції, апеляційний господарський суд дійшов помилкового висновку, що позивачка у заявленому позові просить суд визначити розмір статутного капіталу та часток учасників ТОВ у відсотковому виразі у розмірах, яких не існувало на час прийняття оскаржуваного рішення загальних зборів, що є підставою для відмови у позові.

За результатами розгляду касаційної скарги постанову апеляційного господарського суду скасовано, рішення господарського суду залишено в силі.

Детальніше з текстом постанови від 27.05.2025 у справі № 911/1484/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128275708>.

3.2. Щодо визнання недійсним правочину з відчуження простих бездокументарних іменних акцій у зв'язку з поширенням презумпції спільності права власності подружжя на майно

Правочин щодо розпорядження спільним майном подружжя (акціями), вчинений одним із подружжя без згоди іншого, може бути визнаний недійсним за позовом іншого з подружжя. Відсутність такої згоди свідчить про відсутність

повноважень в одного з подружжя на відчуження подружнього майна, що є підставою для визнання правочину недійсним. Презумпція розпорядження спільним майном одним з подружжя за згодою другого встановлена на користь добросовісного набувача, але правочин може бути визнаний недійсним, якщо третя особа (контрагент) знала чи не могла не знати про те, що майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності і другий з подружжя не надав згоди на відчуження.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1, ОСОБА_2, ПАТ у справі за позовом ОСОБА_3 до ОСОБА_1, ОСОБА_4, ОСОБА_5, третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідачів – ПрАТ, ТОВ, ПАТ «Національний депозитарій України», про визнання договорів недійсними та зобов'язання вчинити дії.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що ОСОБА_3 перебувала у шлюбі з ОСОБА_1, який рішенням районного суду в подальшому був розірваний. за час перебування у шлюбі за спільні кошти подружжя ОСОБА_1 придбала акції ПрАТ, а саме прості бездокументарні іменні акції кількістю 129 800 шт., що становило 80 % статутного капіталу цього акціонерного товариства. у 2019 році позивачка звернулася до суду з позовом до ОСОБА_1 про поділ майна, у якому, зокрема, просила суд розподілити між ними акції ПрАТ, однак ОСОБА_1 без її згоди під час розгляду справи про поділ майна відчужила ОСОБА_4 акції цього товариства у кількості 64 900 шт., ОСОБА_5 – у кількості 14 750 шт. Оскільки ОСОБА_1 розпорядилася акціями ПрАТ без її згоди, а ОСОБА_4 та ОСОБА_5, набуваючи ці акції, не могли не знати про те, що ОСОБА_1 набула їх за час перебування у шлюбі з нею, адже перебували з ним у довірливих відносинах, позивачка заявила позов про визнання недійсним правочину з відчуження ОСОБА_1 простих бездокументарних іменних акцій.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено частково.

ОЦІНКА СУДУ

Суди попередніх інстанцій вказали на те, що для укладення одним із подружжя договорів, які потребують нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, а також договорів стосовно цінного майна згода другого з подружжя має бути подана письмово.

За приписами ст. 368 ЦК України спільна власність двох або більше осіб без визначення часток кожного з них у праві власності є спільною сумісною власністю. Майно, набуте подружжям за час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором або законом.

Наведені норми закону встановлюють презумпцію спільності права власності подружжя на майно, яке набуто ними в період шлюбу. Ця презумпція може бути спростована, й один з подружжя може оспорювати поширення правового режиму спільного сумісного майна на певний об'єкт, у тому числі в судовому порядку. Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції, покладається на того з подружжя, який її спростовує.

Статтею 65 СК України передбачено, що дружина, чоловік розпоряджаються майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, за взаємною згодою.

При укладенні договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя. Дружина, чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового.

Для укладення одним із подружжя договорів, які потребують нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, а також договорів стосовно цінного майна згода другого з подружжя має бути подана письмово.

Згода на укладення договору, який потребує нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, має бути нотаріально засвідчена.

Договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї.

КГС ВС зауважив, що наведені приписи не лише забезпечують права одного з подружжя, а й обмежують права іншого з подружжя у відчуженні спільного подружнього майна, оскільки узалежнюють правомочності одного з подружжя на відчуження майна від наявності належним чином оформленої згоди іншого з подружжя на таке відчуження. Відсутність такої згоди свідчить про відсутність повноважень в одного з подружжя (відчужувача) на відчуження подружнього майна. у таких випадках відсутня воля власника спільного майна, на боці якого виступають обидва співвласники (подружжя), на вчинення правочину.

Як встановлено судами попередніх інстанцій, позивач не надавав письмової згоди на відчуження відповідачем-1 акцій ПрАТ, та й умови оспорюваних договорів не містять такої згоди.

КГС ВС зазначив, що презумпція розпорядження спільним майном одним з подружжя за згодою другого з подружжя встановлена саме на користь добросовісного набувача прав на таке майно.

Тому укладення одним з подружжя договору щодо розпорядження спільним майном без згоди другого з подружжя може бути підставою для визнання такого договору недійсним лише в тому разі, якщо суд встановить, що третя особа (контрагент за таким договором) діяла недобросовісно, зокрема знала чи за обставинами справи не могла не знати про те, що майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності і той з подружжя, хто укладає договір, не отримав згоди на це другого з подружжя.

Таким чином, презумпція розпорядження спільним майном одним з подружжя за згодою другого з подружжя встановлена саме на користь добросовісного набувача прав на таке майно.

Добросовісність насамперед характеризує поведінку кінцевого набувача, який міг або не міг дізнатися про факти, які становлять предмет доказування.

КГС ВС наголосив, що об'єктивно неможливо дізнатися, як та чи інша особа сприймає певні обставини. Добросовісність не можна пов'язувати з внутрішнім сприйняттям кінцевим набувачем певних обставин.

КГС ВС звернув увагу на те, що покупець як добросовісний набувач не звільняється від негативних наслідків, які можуть виникнути при укладенні правочину. Набувач із великим ступенем зацікавленості повинен оцінювати обставини укладення правочину.

Відповідачі-2 і 3, як покупці, діючи добросовісно і розумно, повинні були не лише перевірити інформацію з ЄДР (стосовно учасників юридичної особи), а й оцінити інші обставини, зокрема перевірити особу як контрагента за договором (огляд паспорта для встановлення особи, з якою укладається договір), з'ясувати перебування контрагента у шлюбі (КГС ВС взято до уваги можливість перевірки такого факту з огляду на державну реєстрацію шлюбу як акта цивільного стану з видачою відповідних документів та внесенням інформації до Державного реєстру актів цивільного стану громадян і паспорта громадянина) для встановлення обставин необхідності надання письмової згоди одного з подружжя на відчуження спільного сумісного майна або поділу, виділу в натурі частки з майна, що перебуває у спільній сумісній власності.

КГС ВС врахував, що саме по собі розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності подружжя на майно, набуто за час шлюбу. Проте розпорядження таким майном після розірвання шлюбу здійснюється колишнім подружжям виключно за взаємною згодою відповідно до положень ЦК України.

Ураховуючи викладене, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли правомірного висновку про наявність підстав для задоволення позову про визнання договорів купівлі-продажу простих іменних акцій ПрАТ недійсними.

За результатами розгляду касаційної скарги рішення судів попередніх інстанцій залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови від 12.06.2025 у справі № 756/59/20 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/128132860>.

3.3. Щодо визнання припиненими трудових відносин між директором товариства і товариством на підставі заяви про звільнення за власним бажанням (ст. 38 КЗпП України)

Для належної реалізації права на звільнення за власним бажанням директор товариства має за власною ініціативою як виконавчий орган скликати загальні збори учасників товариства для вирішення питання щодо свого звільнення. у разі коли загальні збори учасників товариства не ухвалюють рішення про звільнення директора за його заявою, він має право звернутися до суду з позовом про визнання трудових відносин припиненими з дати, зазначеної у його заяві про звільнення. Суд може

захистити право особи на звільнення шляхом ретроспективного визнання факту припинення трудових правовідносин, що є належним способом захисту порушеного права, спрямованим на припинення правовідносин з управління між директором та товариством. Рішення суду про визнання трудових відносин припиненими є підставою для внесення змін до ЄДР.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 (колишньої директорки ТОВ) у справі за позовом скаржниці до ТОВ про визнання припиненими з 31.05.2024 трудових відносин між позивачкою та відповідачем на підставі заяви позивачки про звільнення за власним бажанням (ст. 38 КЗпП України); зобов'язання відповідача подати заяву про державну реєстрацію змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в ЄДР, щодо виключення запису про зайняття позивачкою посади директора відповідача.

Обґрунтовуючи заявлені позовні вимоги, позивачка зазначала, що загальні збори учасників товариства не ухвалили рішення про її звільнення з посади директора товариства за власним бажанням, чим порушили право скаржниці бути звільненою з роботи.

Рішенням господарського суду в задоволенні позову відмовлено, оскільки позивачка не довела, що на час розгляду справи між нею та товариством існували трудові відносини.

Апеляційний господарський суд, змінюючи мотивувальну частину рішення суду першої інстанції, погодився з доводами позивачки щодо існування між нею та товариством трудових відносин, водночас дійшов висновку про відсутність підстав для задоволення позову, посиляючись на те, що позивачка обрала неналежний спосіб захисту, який полягає у ретроспективній констатації факту припинення трудових правовідносин з 31.05.2024 (встановлення юридичного факту).

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що згідно зі ст. 38 КЗпП України працівник має право розірвати трудовий договір, укладений на невизначений строк, попередивши про це власника або уповноважений ним орган письмово за два тижні.

Водночас у цьому разі спірні правовідносини врегульовані нормами не лише трудового, а й корпоративного законодавства.

За статутом товариства позивачка як директор товариства не має самостійних повноважень щодо вирішення питань про своє звільнення з посади директора. При цьому до виключної компетенції загальних зборів учасників товариства належить, зокрема, обрання та відкликання директора, тобто, виконавчого органу товариства (п. 4.3 Статуту).

Ураховуючи викладене, позивачка як директор товариства не має самостійних повноважень щодо вирішення питання про своє звільнення з посади директора.

Керівникові у разі відсутності рішення загальних зборів учасників товариства про його звільнення надано можливість звернутися до суду за захистом своїх прав. Позовні вимоги про визнання трудових правовідносин припиненими або про звільнення, або про припинення трудових правовідносин та/або правовідносин

представництва у такому спорі спрямовані насамперед на припинення правовідносин з управління, які існують між директором та товариством.

КГС ВС дійшов висновку, що визнання трудових правовідносин припиненими у ретроспективі є належним способом захисту.

Як встановлено судами попередніх судових інстанцій, у визначеному Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та статутом відповідача порядку відбулися загальні збори учасників відповідача, які були скликані позивачкою як директором відповідача. Вони не тільки були скликані у встановленому порядку із повідомленням учасників ТОВ, але й фактично проведені із кворумом 100 %, проте заяву директора ОСОБА_1 про припинення трудових правовідносин з 31.05.2024 задоволено не було та іншого керівника або т. в. о керівника не обрано. Отже, позивачка дотримала процедури звільнення із займаної посади директора ТОВ, що передбачена статутом відповідача.

Загальні збори товариства 17.05.2024 не ухвалили рішення про звільнення позивачки з посади директора.

У той же час статутом відповідача передбачено, що питання обрання і відкликання директора товариства ухвалюється одноголосно усіма учасниками ТОВ, які присутні на зборах (пп. 4.3.1 п. 4.3 Статуту).

Зазначені обставини позбавили позивачку можливості припинити свої повноваження як директора товариства в позасудовому порядку.

Оскільки рішення учасників товариства про звільнення позивачки з посади директора у встановлений спосіб прийнято не було і така бездіяльність відповідача порушує її права, зокрема право бути звільненою із займаної посади за власним бажанням та право на вільне обрання місця роботи, КГС ВС дійшов висновку, що позовні вимоги в частині визнання трудових відносин між ОСОБА_1 та товариством припиненими з 31.05.2024 у зв'язку із її звільненням з посади директора за власним бажанням на підставі ст. 38 КЗпП України підлягають задоволенню.

КГС ВС визнав помилковими висновки апеляційного господарського суду щодо неналежного способу захисту, який полягає у ретроспективній констатації факту припинення трудових правовідносин з 31.05.2024 (встановлення юридичного факту).

За результатом розгляду касаційної скарги постанову апеляційного господарського суду та рішення господарського суду скасовано в частині відмови у задоволенні позовної вимоги ОСОБА_1 до ТОВ про визнання трудових відносин припиненими. у зазначеній частині ухвалено нове рішення, яким визнано трудові відносини між ОСОБА_1 та ТОВ припиненими з 31.05.2024 у зв'язку з її звільненням з посади директора за власним бажанням на підставі ст. 38 КЗпП України.

У решті постанову апеляційного господарського суду та рішення господарського суду залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 04.03.2025 у справі № 922/2226/24 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128275728>.

3.4. Щодо належного відповідача у спорі про стягнення майнової шкоди, пов'язаної з вилученням майна, переданого до статутного капіталу ТОВ

Належним відповідачем у спорі щодо відшкодування позивачам збитків, завданих вилученням у них майна, переданого до статутного капіталу товариства, є суб'єкт господарювання, від якого позивачі набули право на майно.

КГС ВС розглянув касаційні скарги Компанії "Avicom Britania Limited" (далі – Компанія) та ТОВ «Міжнародний аеропорт» у справі за позовом скаржників до обласної ради, управління Державної казначейської служби України, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору – прокуратура, про відшкодування шкоди, завданої обласною радою, в розмірі вартості частки статутного капіталу, яка була вилучена у вигляді майна у

ТОВ «Міжнародний аеропорт» і передана обласній раді згідно з рішенням суду.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в позові відмовлено.

Судові рішення мотивовані тим, що відбулось незаконне відчуження цілісного майнового комплексу Обласного комунального підприємства «Аеропорт» із спільної власності територіальних громад області на користь ТОВ «Міжнародний аеропорт». Спірний об'єкт нерухомості – цілісний майновий комплекс Обласного комунального підприємства «Аеропорт» – є майном територіальної громади області, яке було створено державою Україна та надалі всупереч чинному законодавству внаслідок нікчемних угод перейшло у володіння ТОВ «Міжнародний аеропорт», власником 100 % статутного капіталу якого стала Компанія «Avicom Britania Limited (далі – Компанія). Отже, майно не набуло в законному порядку статусу іноземної інвестиції у розумінні п. 2 ст. 1 Закону України «Про режим іноземного інвестування».

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що позивачі, звертаючись із позовом про відшкодування шкоди, обґрунтували свої позовні вимоги тим, що у ТОВ «Міжнародний аеропорт» було вилучено без компенсації майно, яке було внеском до статутного капіталу товариства і передано обласній раді згідно з рішенням господарського суду.

Як встановлено судами попередніх інстанцій, майно цілісного майнового комплексу Обласного комунального підприємства «Аеропорт» було передано Компанії ухвалою господарського суду.

Компанія «STAYRON TRADING INCORPORATION» відповідно до протоколу загальних зборів засновників (учасників) ТОВ «Міжнародний аеропорт» передала майно цілісного майнового комплексу Обласного комунального підприємства «Аеропорт» до статутного капіталу ТОВ «Міжнародний аеропорт».

Надалі Компанія «STAYRON TRADING INCORPORATION» за договором купівлі-продажу продала 100 % статутного капіталу ТОВ «Міжнародний аеропорт».

Судами попередніх інстанцій встановлено, що рішеннями судів вилучено з незаконного володіння ТОВ «Міжнародний аеропорт» майно цілісного майнового комплексу Обласного комунального підприємства «Аеропорт» на загальну суму 4 127 255 грн, переданого до статутного капіталу ТОВ «Міжнародний аеропорт» відповідно до протоколу загальних зборів засновників (учасників) ТОВ «Міжнародний аеропорт» за переліком, зазначеним у цьому протоколі, та передано його обласній раді.

Судові рішення мотивовані тим, що спірний об'єкт нерухомості – цілісний майновий комплекс Обласного комунального підприємства «Аеропорт» є майном територіальної громади області, яке було створено державою Україна та надалі всупереч чинному законодавству внаслідок нікчемних угод перейшло у володіння ТОВ «Міжнародний аеропорт», власником 100 % статутного капіталу якого стала Компанія.

КГС ВС наголосив, що законодавство України надає особі після завершення судового процесу про витребування у неї майна додаткові ефективні засоби юридичного захисту. Особа, із власності якої витребувано майно, не позбавлена можливості відновити своє право, пред'явивши вимогу до проміжного набувача, в якого придбала майно, про відшкодування збитків на підставі ст. 661 ЦК України. Відповідно до ч. 1 цієї статті у разі вилучення за рішенням суду товару у покупця на користь третьої особи на підставах, що виникли до продажу товару, продавець має відшкодувати покупцеві завдані йому збитки, якщо покупець не знав або не міг знати про наявність цих підстав. Таку саму вимогу може заявити і проміжний набувач до первісного набувача.

КГС ВС погодився із висновком суду першої інстанції про те, що майнова шкода, пов'язана з вилученням майна, переданого до статутного капіталу ТОВ «Міжнародний аеропорт» є безпосереднім наслідком дій суб'єкта (Компанії «STAYRON TRADING INCORPORATION»), від якого позивачі набули право на майно.

Отже, належним відповідачем у спорі щодо відшкодування позивачам збитків, завданих вилученням у них майна, є Компанія «STAYRON TRADING INCORPORATION».

Звертаючись з позовом до суду, позивачі не визначили Компанію «STAYRON TRADING INCORPORATION» як відповідача у цій справі і згодом не заявляли клопотань про залучення її до участі у справі як відповідача.

Як зазначив КГС ВС, якщо заявлені позивачем вимоги безпосередньо стосуються прав та обов'язків іншої особи, яка не залучена до участі у справі як відповідач, вони не можуть бути розглянуті судом, оскільки лише за наявності належного складу відповідачів у справі суд у змозі вирішувати питання про обґрунтованість позовних вимог та їх задоволення.

Оскільки, звертаючись із цим позовом до суду та користаючись своїми процесуальними правами, позивачі не визначили відповідачем Компанію «STAYRON та Головне управління Державної казначейської служби України не є належними відповідачами у справі, КГС ВС дійшов висновку, що у позові слід відмовити саме з названих підстав, бо незалучення належного відповідача унеможливорює вирішення судом цього спору по суті заявлених вимог.

За результатом розгляду касаційних скарг рішення господарського суду та постанову апеляційного господарського суду змінено, викладено їх мотивувальні частини у редакції цієї постанови. у решті судові рішення залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 17.06.2025 у справі № 910/19210/15 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128240260>.

4. Справи щодо земельних відносин та права власності

4.1. Щодо правовстановлювальних документів на використання водного об'єкта з метою ведення аквакультури

Режим рибогосподарської експлуатації або дозвіл на спеціальне використання водних біоресурсів не можуть бути правовстановлювальними документами, якими надається право користування водними об'єктами чи землями водного фонду, і вони не визначають правових підстав користування цими об'єктами задля аквакультури (риборозведення).

Здійснення такої діяльності на водному об'єкті без отримання земельної ділянки у власність (для замкнених водойм до 3 га), постійне користування (державними водогосподарськими / рибогосподарськими підприємствами, установами, організаціями) або в установленому ЗК України чи Законом України «Про аквакультуру» порядку користування на умовах оренди рибогосподарських водних об'єктів (їх частин, які визначаються координатами відведеної акваторії) є незаконним.

При цьому слід ураховувати, що стосовно передачі в оренду водосховища комплексного призначення у ст. 51 ВК України встановлено заборону.

СП КГС ВС розглянула касаційну скаргу ТОВ у справі за позовом прокурора в інтересах держави в особі селищних рад до ТОВ, третя особа – Управління Державного агентства меліорації та рибного господарства, про відновлення становища, яке існувало до порушення, шляхом звільнення об'єкта водного фонду.

На території селищних рад розташоване Старогниличанське водосховище з призначенням – зрошення, риборозведення, яке має погоджений режим рибогосподарської експлуатації. ТОВ має дозвіл на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) у Старогниличанському водосховищі для здійснення промислового рибальства та дозвіл на любительське і спортивне рибальство у водних об'єктах загального користування, що перевищує встановлені обсяги безоплатного вилову.

Прокурор, вважаючи, що ТОВ, порушуючи вимоги законодавства, неправомірно використовує у своїй господарській діяльності спірний водний об'єкт без правовстановлювальних документів (державної реєстрації права власності або оренди), а отримані підприємством дозвільні документи не дають підстав для використання земельної ділянки водного фонду, звернувся до суду з позовом.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позовні вимоги задоволено. Судові рішення мотивовано тим, що відповідач не має правовстановлювальних документів, які б надавали йому право користування землями водного фонду та визначали правові підстави користування водним об'єктом. Суди також зазначали, що спірний об'єкт є водосховищем комплексного призначення і відповідно до ст. 51 ВК України не може бути об'єктом оренди.

ОЦІНКА СУДУ

СП КГС ВС звернула увагу на те, що за обставинами справи, що розглядається, правильна кваліфікація судами правової природи спірного договору має вирішальне значення для прийняття рішення щодо обґрунтованості позовних вимог прокурора та можливості їх задоволення. Судами попередніх інстанцій встановлено, що згідно з водогосподарським паспортом Старогниличанське водосховище є водосховищем комплексного призначення для зрошення та риборозведення, тобто підпадає під ознаки рибогосподарського водного об'єкта, яке відповідно до ст. 51 ВК України взагалі не може бути об'єктом оренди.

Дійсно, ст. 51 ВК України передбачено, що у користування на умовах оренди для рибогосподарських потреб, культурно-оздоровчих, лікувальних, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей, проведення науково-дослідних робіт можуть надаватися водосховища (крім водосховищ комплексного призначення), ставки, озера та замкнені природні водойми.

Судова палата наголосила, що для здійснення рибогосподарської діяльності (зокрема аквакультури, яка була встановлена судами у діяльності відповідача) необхідним є отримання земельної ділянки водного фонду у користування на умовах власності (для замкнених водойм до 3 га), постійного користування (державними водогосподарськими організаціями або державними рибогосподарськими підприємствами, установами і організаціями для ведення аквакультури) або оренди (для земельних ділянок прибережних захисних смуг, озер, водосховищ, інших водойм). Водночас за встановленими обставинами справи ТОВ не є ані власником земельної ділянки водного фонду, ані державною водогосподарською організацією або державним рибогосподарським підприємством, установою, організацією, а тому відповідно до положень ст. 59 ЗК України використання ним земельної ділянки водного фонду можливе виключно або на умовах оренди водного об'єкта, прибережної захисної смуги тощо для ведення рибництва (аквакультури) чи за погодженням власників або користувачів земельних ділянок для здійснення рибальства.

СП КГС ВС зауважила, що для правильної кваліфікації підстав використання і водойми, і земельної ділянки водного фонду судам необхідно встановлювати правову природу рибогосподарської діяльності: ведення аквакультури або рибальство.

Суди попередніх інстанцій із посиланням на приписи Закону України «Про аквакультуру» встановили, що ТОВ здійснювалася діяльність, яка підпадає під ознаки рибництва (аквакультури), – рибогосподарська діяльність із штучного розведення, утримання та вирощування водних біоресурсів, зокрема прісноводних риб, а також їх вилов.

Судова палата погодилася з обґрунтованим висновком судів попередніх інстанцій про те, що відповідно до встановлених обставин справи та фактичних дій відповідача ані режим рибогосподарської експлуатації водного об'єкта, ані дозволи на спеціальне використання водних біоресурсів не можуть бути правовстановлювальними документами, якими надається право користування

водними об'єктами чи землями водного фонду, та не визначають правових підстав користування водними об'єктами, зокрема права користування ТОВ водосховищем комплексного призначення для цілей аквакультури.

При цьому СП КГС ВС додатково зазначила, що посилання скажника на те, що він займається виключно рибальством, а не діяльністю в сфері аквакультури (не здійснюється штучне розведення та вирощування водних біоресурсів), суперечить його ж доводам та правовій позиції у цій справі.

Водночас системний аналіз норм ВК України та ЗК України, законів України «Про тваринний світ» та «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», «Про аквакультуру» свідчить, що ще однією відмінністю рибальства від рибництва (аквакультури) є характер здійснення цієї діяльності в межах рибогосподарського об'єкта: рибальство має тимчасовий характер протягом визначеного періоду, тоді як здійснення рибництва (аквакультури) передбачає постійне перебування користувача на водному об'єкті.

Також СП КГС ВС підкреслила, що спеціальне використання водних біоресурсів фізичними та юридичними особами державної та комунальної власності може здійснюватися на умовах оренди, постійного або тимчасового користування. При цьому вимоги такого користування можуть визначатися режимом рибогосподарської експлуатації водного об'єкта.

Отже, СП КГС ВС висувала, що в разі встановлення режиму рибогосподарської експлуатації водного об'єкта укладання окремого договору оренди такого водного об'єкта не є необхідним. Для здійснення спеціального використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) крім дозволу законом визначено необхідність укладення відповідного договору на право спеціального використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах). Разом з тим відповідачем було надано суду лише дозвіл без підтвердження укладення відповідного договору.

За результатами касаційного перегляду скаргу залишено без задоволення, рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови СП КГС ВС від 10.04.2025 у справі № 922/1168/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127743264>. Окремі думки – суддів Краснова Є. В., Мачульського Г. М., Рогач Л. І.

4.2. Щодо належності та ефективності заявленої прокурором вимоги про повернення нерухомого майна територіальній громаді як вимоги про застосування наслідків недійсності цього правочину (реституцію)

Якщо правовідносини між відповідачами (територіальною громадою в особі уповноваженого органу та ФОП) виникли на підставі укладеного між ними договору купівлі-продажу нерухомого майна, який є недійсним, і прокурор у позові просить зобов'язати ФОП повернути на користь територіальної громади в особі міської ради майно, яке було передано йому на виконання цього договору, то належним способом

захисту права власності територіальної громади у цьому разі є застосування наслідків недійсності оспорюваного правочину (реституції).

Зазначений спосіб захисту також є ефективним, оскільки позивач (у цьому разі прокурор) має дві мети: повернути майно у фактичне володіння та реєстраційно підтвердити право володіння ним.

Повернення майна у фактичне володіння особи, на користь якої суд ухвалив рішення, здійснюється в межах виконавчого провадження у порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження».

Водночас наявність судового рішення про визнання недійсним документа (договору купівлі-продажу нерухомого майна), на підставі якого проведено державну реєстрацію прав ФОП, приведе до вчинення у Державному реєстрі прав дій, що забезпечать відновлення реєстраційного підтвердження володіння відповідним майном територіальною громадою.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу міської ради, Управління комунального майна міської ради (далі – Управління) у справі за позовом прокурора до міської ради, Управління, ФОП про скасування рішення, визнання договору купівлі-продажу недійсним та повернення майна. Позов мотивовано тим, що укладений на підставі оспорюваного рішення міськради договір купівлі-продажу не відповідає вимогам законодавства, інтересам держави і суспільства, що є підставою для визнання цього договору недійсним. Як наслідок, позивач просив повернути спірне нежитлове приміщення територіальній громаді.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено повністю. Суди виходили з того, що прийняте рішення міськради є незаконним та порушує права територіальної громади на отримання максимального економічного ефекту від продажу об'єкта комунальної власності, договір укладено з порушенням спеціального законодавства про приватизацію, що свідчить про його недійсність.

ОЦІНКА СУДУ

На розгляд СП КГС ВС постало питання: якому способу захисту відповідає заявлена прокурором вимога про зобов'язання ФОП повернути територіальній громаді міста в особі міської ради нерухоме майно, відчужене йому за недійсним правочином, та чи є такий спосіб захисту належним та ефективним у цьому разі?

Судова палата зазначила, що вибір між речово-правовими та зобов'язальними способами захисту права залежить від характеру порушення, правового статусу сторін та конкретних обставин справи. Речово-правові способи захисту, одним з яких є віндикація (ст. 387, 388 ЦК України), базуються на праві власності як абсолютному праві, що діє проти необмеженого кола осіб.

Водночас реституція як спосіб захисту цивільного права (ч.1 ст. 216 ЦК України) застосовується у разі наявності між сторонами укладеного договору, який є нікчемним або визнаний недійсним. Тобто вимога про повернення майна, переданого

на виконання недійсного правочину, яка пред'явлена саме стороні цього правочину, має розглядатися за правилами реституції.

У цій справі правовідносини між відповідачами виникли на підставі укладеного ними договору купівлі-продажу нерухомого майна, який визнано судами попередніх інстанцій недійсним, і прокурор у позові просив зобов'язати ФОП повернути на користь територіальної громади майно, яке було передано йому на виконання цього договору.

З наведеного випливає, що належним способом захисту права власності територіальної громади міста у цьому разі є застосування наслідків недійсності оспорюваного правочину (реституції).

У зв'язку з викладеним СП КГС ВС виснувала, що заявлену прокурором вимогу про зобов'язання ФОП повернути територіальній громаді міста в особі міської ради нежитлові приміщення, відчужені йому на підставі недійсного договору купівлі-продажу, слід розглядати як вимогу про застосування наслідків недійсності цього правочину (реституцію) і її задоволення приведе до захисту порушеного права власності територіальної громади міста у належний та ефективний спосіб.

Зазначене одночасно свідчить про виконуваність відповідного судового рішення як щодо фактичного повернення майна у володіння власника, так і щодо забезпечення відновлення реєстраційного підтвердження його права володіння цим майном.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу задоволено частково.

Скасовано судові рішення судів попередніх інстанцій в частині задоволення позовних вимог про визнання незаконним і скасування пункту рішення міської ради та скасування записів про державну реєстрацію права власності. у цій частині СП КГС ВС ухвалила нове рішення про відмову в позові. у решті позовних вимог судові рішення залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови СП КГС ВС від 29.05.2025 у справі № 922/3727/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128522674>. Окремі думки – суддів Краснова Є. В., Мачульського Г. М., Рогач Л. І.

5. Процесуальні питання

5.1. Не підлягають касаційному оскарженню судові рішення лише в частині розстрочення / відстрочення їх виконання

Не підлягає касаційному оскарженню судове рішення, яке оскаржується лише в частині відмови у задоволенні клопотання про розстрочення / відстрочення виконання судового рішення (застосування ч. 1 ст. 293 ГПК України в сукупності з положеннями ч. 1 ст. 287 цього Кодексу).

ОП КГС ВС розглянула касаційну скаргу Особа_1 у справі за позовом АТ до ПП, ТОВ «Мелітопольський олійноекстракційний завод», Особа_1, Командитного товариства «Желев С.С. і компанія «Комиш-Зорянського елеватора», Командитного товариства «Желев С.С. і компанія «Мелітопольського елеватора», ТОВ «Сільськогосподарське підприємство «Агропродінвест» про стягнення суми коштів.

Позовні вимоги обґрунтовано невиконанням зобов'язань з повернення кредитних коштів та сплати відсотків за користування кредитом у встановлені строки, всупереч вимогам цивільного та господарського законодавства, а також умовам кредитного договору та договорів поруки відповідачами-1, 2, 3, 4, 5, 6, у зв'язку з чим АТ «ПроКредит Банк» звернулося з позовними вимогами про солідарне стягнення заборгованості у сумі 4340 622,72 грн з відповідача-1 як позичальника та відповідачів-2, 3, 4, 5, 6 як поручителів.

Господарський суд першої інстанції ухвалив рішення, яким позов задовольнив. у задоволенні заяв відповідачів про відстрочення виконання рішення суду відмовив.

Не погодившись із ухваленим рішенням суду першої інстанції, відповідачі звернулися до апеляційного господарського суду із апеляційними скаргами, в яких відповідачі визнають розмір заборгованості і право позивача на її стягнення, однак заперечують і оскаржують рішення Господарського суду в частині відмови у відстроченні такого стягнення на 12 місяців.

Апеляційний господарський суд постановою від 30.10.2024 у справі №908/1721/23 рішення суду першої інстанції в оскаржуваній частині залишив без змін.

Апеляційний господарський суд зазначене рішення скасував та задовільнив позов.

ОП КГС ВС зауважила, що колегія суддів Верховного Суду, передаючи справу на розгляд об'єднаної палати виходила з того, що наявні різні підходи у застосуванні ч. 1 ст. 293 ГПК України у сукупності з положеннями ст. 287 ГПК України щодо вирішення питання щодо наявності / відсутності підстав для відкриття / відмови у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою на рішення та постанову судів першої та апеляційної інстанції, які оскаржуються лише в частині відмови у задоволенні клопотання про розстрочення/відстрочення виконання судового рішення колегіями судових палат, які входять до різних палат.

ОП КГС ВС вказала, що за змістом касаційної скарги відповідач оскаржує рішення суду першої інстанції лише в частині відмови у задоволенні заяви про

відстрочення виконання рішення та постанову суду апеляційної інстанції після перегляду рішення в цій частині.

Згідно з ч. 7 ст. 331 ГПК України про відстрочення або розстрочення виконання судового рішення, встановлення чи зміну способу та порядку його виконання або відмову у вчиненні відповідних процесуальних дій постановляється ухвала, яка може бути оскаржена.

ОП КГС ВС зазначила, що ця норма не конкретизує, у якому порядку та до якого суду допускається оскарження, а лише встановлює загальну можливість їх оскарження. ГПК України не містить заборони щодо включення питання про розстрочення або відстрочення виконання рішення безпосередньо до рішення суду за результатами розгляду справи по суті.

Зміст ч. 6 ст. 238 ГПК України свідчить, що в разі необхідності у резолютивній частині вказується, зокрема, і про надання відстрочки або розстрочки виконання рішення.

У цій справі рішення оскаржується лише в частині відмови у задоволенні заяви про відстрочення його виконання та постанови суду апеляційної інстанції після перегляду рішення в цій частині, тобто фактично оскаржується судове рішення, не ухвалене по суті спору, а процесуальне питання, пов'язане з його виконанням – відмовою в задоволенні заяви про відстрочення виконання судового рішення.

ОП КГС ВС висувала, що п. 2 ч. 1 ст. 287 ГПК України передбачає право на касаційне оскарження ухвал суду першої інстанції після їх перегляду судом апеляційної інстанції, а п. 3 ч. 1 цієї статті визначає перелік ухвал суду апеляційної інстанції, які можуть бути оскаржені до Верховного Суду.

При цьому ухвала суду першої інстанції щодо відстрочки або розстрочки виконання рішення, ухвали, постанови, зміни способу та порядку їх виконання (п. 24 ч. 1 ст. 255 ГПК України) після її перегляду в апеляційному порядку не належить до переліку судових рішень, на які учасники справи, а також особи, які не брали участі в справі (якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки), мають право подати касаційну скаргу.

ОП КГС ВС зазначила, що наведене виключає можливість касаційного перегляду рішення місцевого господарського суду та постанови суду апеляційної інстанції в частині відмови у задоволенні заяви про відстрочення виконання рішення, оскільки в цій частині судові рішення не підлягають касаційному оскарженню.

ОП КС ВС постановила касаційне провадження за касаційною скаргою Особа_1 закрити.

Детальніше з текстом ухвали КГС ВС від 06.06.2025 у справі № 908/1721/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128132848>.

Огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР за червень 2025 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного господарського суду департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду, судові палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду. Київ, 2025. – 37 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 @supremecourt_ua